

УДК: 796.41. 796.03: 94 (477)

ЗНАЧЕННЯ ПРЕСИ ТА ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОЗВИТКУ СОКІЛЬСЬКОГО ГІМНАСТИЧНОГО РУХУ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Олексій ЛЯХ-ПОРОДЬКО

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Анотація. Визначено вплив видавничої діяльності на розвиток сокільського гімнастичного руху в Російській імперії на початку ХХ століття. Розкрито роль преси, науково-методичної та популярної літератури в поширенні сокільських ідей серед слов'янських (чехів, болгар, хорватів, сербів, поляків, росіян, українців тощо) та інших народів світу (американців, французів, австралійців).

Ключові слова: сокільський гімнастичний рух, «Союз Русского Сокольства», журнал «Сокол».

Постановка проблеми. Преса завжди займала визначну роль у поширенні інформації навіть у найбільш віддалених куточках світу. Завдяки періодичним виданням (газети, журнали), суспільство дізнавалося про будь-які новини, події, винаходи тощо. Окрім цього, преса була вагомим засобом розповсюдження інформації та дієвим методом популяризації ідей. Тому велика кількість відомих людей у пошуках односторонніх та прибічників своїх поглядів використовували саме періодику. Наприклад, П. де Кубертен, пропагуючи ідею відродження Олімпійських ігор Стародавньої Греції, теж використовував пресу. Більше того, він проявив себе активним дописувачем до різних суспільних та спортивних часописів.

Ідеологи сокільського гімнастичного руху також проявили активність у використанні можливостей періодичної преси. Зокрема, М. Тирш, засновник чеського сокільського руху, особисто переймався проблемою пропаганди сокільських ідей за допомогою засобів масової інформації. Для цього він ініціював видання декількох спеціалізованих журналів. Окрім того, під впливом процесу поширення сокільства в різних країнах світу – Чехії (Австро-Угорська імперія), Хорватії, Болгарії, Словенії, Польщі, Сербії, Російській імперії, США тощо – серед основних пропагандистських заходів було видання газет, журналів, брошур та книг, які допомагали популяризувати ідеї сокільства.

Таким чином, звернення до історії розвитку сокільського гімнастичного руху надає нам можливість виявити особливості використання преси та показати вплив видавничої діяльності на популяризацію сокільських ідей у світі в цілому та в Російській імперії зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Роль преси в розвитку спортивно-гімнастичних рухів або окремих видів спорту розглядали в таких аспектах: олімпійський спорт [24]; сокільський рух в Західній Україні [4; 22]; преса та спортивна термінологія [3]; спортивні видання та громадські організації [23]; преса як фундатор української спортивної журналістики [26]. Разом з тим малодослідженим залишається проблема визначення місця періодичних видань у розвитку сокільського гімнастичного руху в Російській імперії на початку ХХ століття.

Зв'язок дослідження з науковими чи практичними завданнями. Наукове дослідження виконано згідно з темою 1.1.4 Зведеного плану науково-дослідної роботи у галузі фізичної культури та спорту на 2006 – 2010 рр. «Історичні та організаційні напрямки розвитку професійного спорту в Україні».

Мета дослідження – з'ясувати роль преси та видавничої діяльності в розвитку та популяризації сокільського гімнастичного руху в Російській імперії на початку ХХ століття.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури та архівних фондів, історико-логічний метод.

Результати дослідження та їх обговорення. Зародження сокільського гімнастичного руху в Чехії (Австро-Угорська імперія) у другій половині ХІХ століття супроводжувалось ідейним, національно-патріотичним та певною мірою визвольним забарвленням його сутності. Водночас подальший розвиток цих ідей і руху в цілому в світі залежав від сприйняття та розуміння суспільством потреби в розбудові такого вагомого для народу явища як сокільство. Тому серед головних завдань сокільського гімнастичного руху було залучення до своїх лав

якомога різних за віком, статтю та соціальним становищем верств населення. Для реалізації цього завдання «соколи» розгорнули свою діяльність у таких напрямках: створення гімнастичних товариств «Сокол»; проведення масових гімнастично-спортивних свят; відкриття читалень та бібліотек; організація прогулянок, екскурсій, музично-вокальних вечорів; читання історичних, філософських лекцій.

Відповідно для того, щоб громадськість була належним чином інформована про діяльність сокільських активістів, необхідно було як найширше та детальніше сповіщати про це. Звичайно, при нагоді, в цьому випадку стали засоби масової інформації. В тогочасних умовах це були газети, журнали, які вважалися основним методом розповсюдження новин. Більше того, завдяки періодичній пресі, світова громадськість дізнавалася про такі глобальні події як наприклад – Олімпійські ігри. З розумінням до цього поставились і засновники сокільства, які не могли не скористатися можливістю розповісти всьому світові про існування сокільського гімнастичного руху.

Виникнувши в Чехії, сокільство поширилося і серед інших слов'янських народів: болгар, сербів, хорватів, словенців, поляків, українців, росіян. Окрім цього, ідеї сокільства культивувалися в різних країнах світу: США, Австралії, Франції, Німеччині [6; 16; 20; 41]. Популярність сокільства в цей історичний період була не випадковою, а враховуючи геополітичну та військову специфіку другої половини XIX – початку XX століття можна стверджувати, що ідеї сокільського руху були близькими для багатьох слов'янських народів і не лише для них.

Варто відзначити, що таке географічне поширення сокільства було зумовлене активною інформаційно-пропагандистською діяльністю. Насамперед тим, що керівники сокільського руху розуміли важливість розповсюдження ідеології сокільства за допомогою преси. Відповідно майже кожен сокільський осередок у будь-якій країні мав свій часопис. Наприклад, у Чехії видавалися журнали «Sokol», «Vestnik Sokolsky» та «Sokolka» [1; 2; 6; 21; 41]. Мета журналу «Sokol» полягала в тому, щоб «...способствовать физическому и в тоже время нравственному воспитанию и подъему всего чешского народа, развитию в нем силы, мужества, благородства и высокого сознания долга...» [36, с. 6]. Окрім цього, виходили ще 12 часописів, в яких порушувались проблеми фізичного виховання та сокільської гімнастики [21; 36].

Офіційним періодичним виданням Словенського сокільського союзу був журнал «Slovenski Sokol». Також окремо видавали свої часописи чотири місцеві округи [19; 36]. Польські «соколи» видавали декілька журналів: «Przewodnik gimnastyczny» та «Sokol» [4; 37]. У хорватського сокільства був власний друкований орган «Sokol» [29; 36]. Інформаційними провідниками сокільських ідей серед сербського населення були журнали «Sokolski glasnik» [30] та «Српски Соко» [33].

Активне видання сокільської преси було налагоджено в США. Зокрема, у цій країні виходили друком такі журнали та газети: «Sokol» (Чикаго) [42]; «Sokol» (Сан-Хосе) [12]; «Sokol Americky» (Нью-Йорк); «Borec» (Чикаго); «Besidka Sokolska» (Нью-Йорк) [36].

Наприкінці XIX століття ідеї сокільства проникають і на територію сучасної України, землі якої на той час перебували у складі Австро-Угорської та Російської імперії. Поширення сокільського руху в Західній Україні також супроводжувалось активною видавничою діяльністю. Окрім того, що видавалися популярні та науково-методичні посібники з проблем історії розвитку сокільства, організаційних, оздоровчих, педагогічних аспектів, різних видів спорту, популярністю користувалась й періодика. Зокрема друком виходили такі українські сокільські часописи: «Сокільські вісти» та «Вісти з Запорожа» [5; 31]. Звичайно вони відіграли важливу роль у популяризації сокільських ідей серед населення. Завдяки цим журналам, суспільство дізнавалося про мету, завдання та сутність сокільських ідей, а також отримувало оперативну інформацію про діяльність «соколів» за кордоном. Крім цього, на сторінках журналів велася пропаганда не лише фізичного розвитку людини, а й активно обговорювалися питання національно-патріотичного виховання населення.

Важливе значення мала сокільська видавнича діяльність на теренах Російської імперії наприкінці XIX – початку XX століття. Вона була спрямована на видання спеціалізованих сокільських журналів «Сокол», «Вестник Русского сокольства» [11; 14; 17; 18] та науково-методичної і популярної літератури (табл. 1).

Таблиця 1

**Науково-методична та популярна сокільська література видана
в Російській імперії впродовж 1898 – 1915 років**

Автор	Назва	Місто видання	Рік видання
1	2	3	4
<i>А. Скотак</i>	<i>Гимнастические игры. Выпуск первый</i>		1898
<i>А. Скотак</i>	<i>Гимнастические игры. Издание второе. Руководство для ведения подвижных игр в учебных заведениях</i>		1901
<i>А. Скотак</i>	<i>Упражнения с палками. Руководство для ведения гимнастических упражнений в учебных заведениях с 62-мя рисунками</i>	Тифліс	1901
	<i>Упражнения с булавами. Руководство для ведения гимнастических упражнений в учебных заведениях с 120 рисунками</i>	Тифліс	1902
<i>Ф.И. Ольшанік</i>	<i>Упражнения с гириями</i>	Москва	1905
<i>Ф.И. Ольшанік</i>	<i>Упражнения с гириями для лиц обоего пола. С 18 рисунками</i>	Москва	1905
<i>Б. Скотак</i>	<i>Команды для основного обучения строевых упражнений в учебных заведениях и гимнастических обществах</i>	Тифліс	1905
<i>А. Лукеш</i>	<i>Гимнастический бокс. Руководство для общих упражнений в гимнастических обществах и в учебных заведениях с 9 рисунками</i>	Тифліс	1906
<i>Б. Скотак</i>	<i>100 упражнений с гириями</i>	Тифліс	1906
	<i>Гимнастическое общество «Юг» в Киеве в 1907 году</i>	Київ	1908
<i>В.А. Бобринський</i>	<i>Россия и сокольство</i>	Санкт-Петербург	1909
<i>Я.В. Вагнер</i>	<i>Сокольство, его задачи и значение в связи с настоящим и будущим человека</i>	Київ	1909
<i>Я.В. Вагнер</i>	<i>Сокольство, его задачи и значение в связи с настоящим и будущим человека</i>	Чигирин	1909
<i>А.Г. Готліб</i>	<i>Физическое воспитание в средней школе по сокольской системе</i>	Кишинев	1909
<i>К. Ванічек</i>	<i>Суцність сокольства</i>	Санкт-Петербург	1910
<i>А.И. Євгенієва</i>	<i>Впечатления участницы Всеславянского юнашеско-сокольского сбора в Болгарии</i>	Санкт-Петербург	1910
<i>Конічек</i>	<i>Сокольство</i>	Петроград	1910
<i>А. Лукеш</i>	<i>Учебное руководство гимнастических упражнений на перекладине (турнике) по сокольской системе с 131 рисунком</i>	Тифліс	1910
<i>Д.Е. Любченко</i>	<i>Народное образование и сокольские общества у чехов</i>	Москва	1910
<i>И.В. Посадський</i>	<i>Сокольские празднества учащихся Варшавского учебного округа 3-4 октября 1910 года</i>	Варшава	1910
<i>В. Францев</i>	<i>Чешское Сокольство, его развитие и культурное значение</i>	Варшава	1910
<i>С.О. Конічек</i>	<i>Сокольство</i>	Москва	1911
	<i>Гимнастическое общество «Русский Сокол» в Киеве в 1910 году</i>	Київ	1911

Продовження табл. 1

1	2	3	4
	<i>Курс сокольской гимнастики. Пособие для руководителей. Перевод с чешского Н.В. Манохина.</i>	Санкт-Петербург	1911
<i>А. Лукаш</i>	<i>Примерные программы гимнастики и детских игр для низших и средних учебных заведений, а также для учительских институтов и семинарий.</i>	Тифліс	1911
<i>Д. Любченко</i>	<i>История сокольства</i>	Москва	1911
<i>О.И. Розгон</i>	<i>Бег на лыжах. Краткое руководство к изучению бега на лыжах. С чешского перевел, расширил и дополнил О. И. Розгон</i>	Москва	1911
<i>А. Оченашек</i>	<i>Краткий обзор истории гимнастики. Перевод с чешского и дополнение Лукаш А.</i>	Тифліс	1911
	<i>Карманная книжка «Сокола»</i>	Москва	1911
<i>К. Ванічек</i>	<i>Сущность сокольства</i>	Полтава	1912
<i>В.Д. Кузьмин-Караваев</i>	<i>Сокольство и идея славянского единения</i>	Санкт-Петербург	1912
<i>Л.П. Нікітін</i>	<i>Сокольство и физическое воспитание</i>	Санкт-Петербург	1912
	<i>Сущность Сокольства. Посвящается нарождающемуся на Руси Сокольству</i>	Санкт-Петербург	1912
	<i>Правила и наказания общества</i>	Петроград	1912
<i>К. Ванічек</i>	<i>Сокольские обязанности. 2-е издание</i>	Санкт-Петербург	1913
<i>К. Ванічек</i>	<i>Сущность сокольства. 2-е издание</i>	Санкт-Петербург	1913
<i>И.А. Ленс</i>	<i>Сокольский слет в Праге в июне 1912 года</i>	Астрахань	1913
<i>Р. Міріманов</i>	<i>Русское сокольство и его задачи</i>	Санкт-Петербург	1913
<i>Н. Преображенський</i>	<i>XXX. В память 30-летия Первого Русского Гимнастического общества «Сокол»</i>	Москва	1913
	<i>Отчет Орловского гимнастического общества «Сокол» за 1912-1913 года</i>	Орел	1913
<i>П. Анощенко</i>	<i>О сокольстве</i>	Таганрог	1914
<i>Л. Зікмунд</i>	<i>Краткое руководство физического развития по сокольской системе</i>	Астрахань	1914
<i>Т. Нікітін</i>	<i>Идеалы сокола и задачи сокольских организаций</i>	Астрахань	1914
	<i>Терминология сокольской гимнастики</i>	Красноярськ	1914
<i>В.М. Бехтєрев</i>	<i>Юбилейные дни в Праге</i>	Петроград	1915

Першим друкованим органом руського сокілства був журнал «Сокол», який видавався від 1910 до 1914 року. Про необхідність видання цього журналу свідчить таке: «...у нас в России...параллельно с практической деятельностью появились и требования специальной литературы. Как в каждой отрасли нужен рычаг, двигающий дело, так и в деле физического воспитания необходима специальная литература...В виду этой сильно назревшей и всеми ощущаемой потребности решено издавать настоящий журнал, который...принесет одинаково пользу и молодежи – надежде нашего отечества – и взрослым, и послужит к поддержанию здоровья, свежести жизненных сил...» [32, с. 1]. Особливість його полягала в тому, що він виходив як популярний та науково-педагогічний часопис, присвячений актуальним проблемам фізичного виховання. Окрім цього, науковий комітет Міністерства народної освіти журнал «Сокол» рекомендував як навчальний посібник для середніх та нижчих навчальних закладів [38]. Визнання міністерством журналу підтверджувало його значущість у реалізації державної ініціативи щодо підвищення рівня фізичного виховання молоді.

Важливість мати власний інформаційний орган розуміли і керівники сокільського руху Російської імперії. Неодноразово питання про видання офіційного журналу «Союза Русского сокольства» обговорювалися на з'їздах та засіданнях. Зокрема, це нагальне питання стояло на порядку денному I Загального з'їзду «Союза Русского сокольства», який відбувся 14–15 квітня 1911 року в Москві [13]. Про необхідність друкованого органу наголошувало і Правління «Союза Русского сокольства» [10]. Не залишалися осторонь цієї проблеми і сокільські активісти, у виступах яких йшлося про таке: «Журнал имеет, между прочим, целью служить объединению отдельных обществ путем ознакомления их с жизнью друг друга. «Вестник» и должен по возможности пополнить этот пробел, ознакомляя в кратких чертах с тем, что делается в отдельных обществах, что их интересует, что их волнует в настоящее время...» [9, с. 21]. Відповідно 1913 року виходить перший номер журналу «Вестник Русского сокольства», який видавався до 1918 року включно. Навіть у неспокійні військово-політичні 1914–1918 роки видавництво часопису продовжувалося. Зокрема, 1915 року на засіданні Правління та Технічного комітету «Союза Русского сокольства» було одногосно вирішено не лише продовжити видання, а й розширити технічну частину журналу [25]. На захист цих ідей виступив сокільський активіст В. Горчин, звернувши увагу на те, що: «Нужно все время стараться поддерживать сокольскую жизнь везде, где только она существует... В самый глухой уголок России маленькая книжка «Вестника» периодически приносит весть о существовании сокола... Без журнала работа в слепую, с ним – общая, дружная, в сознании того, что ты не один, что есть и другие, стремящиеся к той же цели...» [7, с. 154].

Таким чином, наголошувалося на тому, що періодична преса мала важливе значення в популяризації сокільських ідей, навколо яких гуртувалися гімнастичні товариства «Сокіл». Тому журнали «Сокол» та «Вестник Русского сокольства» виконували не лише інформаційну функцію, а й виступали засобом єднання сокільських організацій в Російській імперії.

Окрім цього, однією з тем програми I Технічного з'їзду «Союза Русского сокольства», який відбувся 1911 року в Москві, було питання про видання низки методичної літератури з фізичного виховання та спорту [27]. Таке ставлення «соколів» до видавничої діяльності підтверджує значущість цього напрямку роботи в сокільському середовищі як чинник поширення сокільської ідеї серед різних верств населення. Так, за даними відомого тогочасного фахівця фізичного виховання та спорту Гю Дюперрона, від 1906 до 1913 роки в Російській імперії було видано 137 праць у сокільству [8]. Сучасний дослідник історії фізичної культури та спорту Б. Суник, аналізуючи роботу Г. Дюперрона, яка була першою в Російській імперії спробою систематизації бібліографії спорту та фізичного виховання, дійшов висновку, що в цей період сокільська література видавалась у 27 містах держави [34]. Крім цих видань, кожне гімнастичне товариство «Сокіл» друкувало щорічні звіти та обов'язково повинно було мати статут. Наприклад, сокільські товариства в Санкт-Петербурзі [28], Одесі [35], Житомирі [39], Кам'янці-Подільському [40] мали ці нормативні документи, затверджені владою, що підтверджувало їх офіційне існування.

Зазначене засвідчує професіоналізм та відповідальне ставлення «соколів» щодо інформаційно-видавничої діяльності. Варто відзначити, що цей напрямок роботи був тісно пов'язаний із пропагандистською діяльністю та поширенням сокільських ідей на території Російської імперії.

Також необхідно звернути увагу на те, що впродовж першої половини ХХ століття, навіть у той час, коли сокільство було заборонено владою СРСР, траплялися поодинокі випадки видань сокільської тематики: Подробный курс сокольской гимнастики, Вятка, 1922 г.; Крадман Д.А., Жемчужников А.А. Чехия – Сокольство, Москва, 1934. Цікаво, що спеціально для радянської делегації на сокільському зльоті 1948 року була випущена російською мовою брошура «Наша задача, наш путь, наша цель» М. Тирша [15]. Це свідчить про те, що навіть у часи політичних та ідеологічних репресій сокільська ідея все-таки жила та залишалася актуальною і привабливою в суспільстві. Підтвердженням цього є діяльність сокільських організацій упродовж другої половини ХХ століття в Західній Європі та США й відродження сокільського руху в Східній Європі, зокрема Чехії та колишніх країн СРСР (Росія, Україна).

Перспективи подальших досліджень. У статті розкриваються питання ролі преси та видавничої діяльності сокільства в Російській імперії, які потребують детальнішого аналізу цього напрямку діяльності в контексті міжнародного сокільського руху у другій половині ХХ – початку ХХІ століття.

Висновок. Сокільство, зародившись у другій половині ХІХ століття та поширюючись у різних країнах світу, потребувало значної інформаційної підтримки для того, щоб пропагувати свої ідеї. Керівництво сокільських організацій як у Чехії, так і у Сербії, Польщі, Хорватії, Російській імперії, США тощо, розуміючи важливість пропаганди, спрямували свою діяльність насамперед у русло видання періодичної, науково-методичної та популярної літератури. Це сприяло тому, що сокільська ідея розповсюджувалася серед різних верств населення – аристократії, інтелігенції, робітників, студентства, міських та сільських громад. Власне за допомогою періодики та видавничої діяльності «соколи» мали змогу донести до суспільства інформацію про свою щоденну різноманітну (педагогічну, виховну, оздоровчу, просвітницьку, культурну) роботу. Окрім цього, в сокільській літературі постійно висвітлювалися питання історії, організаційних, методичних та наукових основ фізичного виховання та спорту.

Список літератури

1. *Буринская М.* Исторический обзор развития Сокольства в Чехии // Вестник Русского сокольства. – 1915. – №1/2. – С. 15-20.
2. *Буринская М.* Исторический обзор развития Сокольства в Чехии // Вестник Русского сокольства. – 1915. – № 6. – С. 86-94.
3. *Вацеба О.* Значення перших українських спортивних часописів Галичини у становленні національної спортивної термінології / О. Вацеба // Українська спортивна та військово-похідна термінологія : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Л., 1994. – Ч II. – С. 31–36.
4. *Вацеба О.* Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 232 с.
5. *Вацеба О. М.* Спортивно-гімнастичний рух в Західній Україні (кінець ХІХ ст. – 30-ті роки ХХ ст.) : дис. ... канд. пед. наук : 13. 00. 04 / Вацеба Оксана Михайлівна. – К., 1994. – 360 с.
6. *Гавличек В.* Чехословацкий Сокол. – Прага. : Орбис, 1948. – 36 с.
7. *Горчин В.* Ко всем соколам // Вестник Русского сокольства. – 1915. – № 10. – С. 153–157.
8. *Дюперрон Г. А.* Библиография спорта и физического развития. Систематическая роспись всех книг, брошюр, журналов, вышедших в России по 1913 год включительно. – Петроград, 1915. – 264 с.
9. *Жизнь русских сокольских обществ* // Вестник Русского сокольства. – 1913. – № 1. – С. 21.
10. *Запись заседания* // Вестник Русского сокольства. – 1913. – № 1. – С. 14.
11. *Зеликсон Е. Ю.* Очерки по истории физической культуры в СССР. От отменны крепостного права и развития промышленного капитализма до Великой октябрьской социалистической революции (1861-1917). – М., Л.: Физкультура и спорт, 1940. – 176 с.
12. *Инославянские сокольские вести* // Вестник Русского сокольства. – 1913. – № 1. – С. 20-21.
13. *I-й Общий съезд Союза Русского Сокольства* // Сокол. – 1911. – № 8. – 9. – С. 196 – 201.
14. *Качулина Н. Н.* Традиции сокольских организаций России // Теория и практика физической культуры. – 2007. – № 4. – С. 46.
15. *Крадман Д. А.* Сокол чешский / Д. А. Крадман // Физическая культура в школе. – 1968. – № 7. – С. 45-47.
16. *Крадман Д. А.* Физическая культура и спорт в государствах западной Европы в Новое время (XVII век – 1917 г.): дис. ... д-а пед. наук. : 13.00.04 / Крадман Дмитрий Александрович – М., 1973. – 284 с.

17. *Кривилев Л.* 80 лет соколке – а вспорхнула на верхнюю полку // Спортивная жизнь России. – 1999. – № 8-9. – С. 59.
18. *Кривилев Л.* Любовь к родине, наука и славянство // Спортивная жизнь России. – 1996. – № 6. – С. 37-39.
19. Словенские сокольские общества за 1911 год // Сокол. – 1912. – 13. – № 4/5. – С. 86.
20. *Леоненко А.* Передумови виникнення та розвиток фізкультурно-спортивного руху «Сокол» / Андрій Леоненко // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури і спорту. – Л., 2003. – Вип. 7., т. 1. – С. 214-217.
21. *Лоссовский П.* Чешские гимнастические общества «Соколов» // Русский спорт. – 1919. – № 14. – С. 18-20.
22. *Любіжанін Ю.* До питання історії «сокільських» та «січових» періодичних видань (до 1914 р.) / Юрій Любіжанін, Олег Улітін, Микола Нагорнюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С.С. Єрмакова – Х.: ХДАДМ (ХХП), 2003. – № 15. – С. 63-68.
23. *Мартинюк М.* Міжвоєнні періодичні спортивні видання та січова-лугова ідеологія (1914–1939 рр.) / Марта Мартинюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С.С. Єрмакова. – Х.: ХДАДМ (ХХП), 2003. – № 15. – С. 57–63.
24. Олимпийский спорт: учебник в 2 т. / В. Н. Платонов, М. М. Булатова, С. Н. Бубка [и др.]; под общ. ред. В. Н. Платонова. – К.: Олимп. л итература, 2009. – т. 1. – 736 с.
25. Официальный отдел // Вестник Русского сокольства. – 1915. – № 1/2. – С. 20–21.
26. *Парійчук І.* «Спортові Вісти» – як предтеча західноукраїнської спортивної журналістики першої третини ХХ століття / І. Парійчук // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури і спорту. – Л., 2003. – Вип. 7, т. 1. – С. 221–230.
27. Первый Технический съезд Союза Русского сокольства // Сокол. – 1912. – № 6. – С. 105–107.
28. Печатные издания гимн. общ. «Сокол I» в Петрограде (Садовая, 50) // Вестник Русского сокольства. – 1915. – № 8. – С. 134–135.
29. *Попеску И. К.* Становление и развитие физической культуры и спорта народов Балканского полуострова (XI вв. до н. э. – 80-е годы XX в.). : дис. ... д-ра. пед. наук.: 24.00.01 / Попеску И. К.; Львовский гос. ун-т им. И. Франко. – К., 1997. – 414 с.
30. Сербский сокольский союз // Сокол. – 1911. – № 4/5. – С. 93.
31. «Сокол-Батько» спортивно-руханкове товариство у Львові. Альманах 1894-1994. – Л.: Основа, 1996. – 268 с.
32. Сокол. – 1910. – № 1. – С. 1.
33. Сокольство у сербов // Славянские известия. – 1909. – № 5. – С. 707–708.
34. *Суник А. Б.* Российский спорт и олимпийское движение на рубеже XIX – XX веков / А. Б. Суник – Изд. 2-е, исправл. и доп. – М. : Советский спорт, 2004. – 764 с.
35. Устав гимнастического общества «Сокол» в г. Одессе. – Одесса. : типография акционерного Южно-Русского о-ва Печатного дела, 1909. – 16 с.
36. *Францев В.* Чешское сокольство, его развитие и культурное значение. – Варшава. : Типография Варшавского учебного округа, 1910. – 12 с.
37. *Францев В.* Чешское сокольство, его развитие и культурное значение // Сокол. – 1911. – № 12. – С. 309-314.
38. ЦДІА України в м. Києві Ф. 707, Оп 294, Спр. №25 Ар. 368.
39. ЦДІА України в м. Києві Ф. 442, Оп 636, Спр. №647 ч. VI Ар. 765–776.
40. ЦДІА України в м. Києві Ф. 442, Оп 636, Спр. №647 ч. IV Ар. 613–627.
41. Ясный сокол. Чешские соколы // Известия С.-Петербургского славянского благотворительного общества. – 1902. – № 2. – С. 10-14.
42. Sokol // Известия С.-Петербургского славянского благотворительного общества. – 1902. – № 2. – С. 43.

**ЗНАЧЕНИЕ ПРЕССЫ И ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В РАЗВИТИИ СОКОЛЬСКОГО ГИМНАСТИЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ
В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА**

Алексей ЛЯХ-ПОРОДЬКО

Национальный университет физического воспитания и спорта Украины

Аннотация. Освещено влияние издательской деятельности на развитие сокольского гимнастического движения в Российской империи в начале XX века. Раскрыта роль прессы, научно-методической и популярной литературы в распространении сокольских идей среди славянских (чехов, болгар, хорватов, сербов, поляков, россиян, украинцев) и других народов мира (американцев, французов, австралийцев).

Ключевые слова: сокольское гимнастическое движение, «Союз Русского Сокольства», журнал «Сокол».

**IMPORTANCE OF THE PRINTED MEDIA AND PUBLISHING ACTIVITY
IN THE DEVELOPMENT OF THE SOKIL GYMNASTIC MOVEMENT
IN THE RUSSIAN EMPIRE AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY**

Olexij LIAKH-PORODKO

National University of Physical Education and Sport of Ukraine

Annotation. Publishing activity role is considered prominent for its effect on development of the Sokil gymnastic movement in the Russian empire at the beginning of the 20th century. Printed media, scientific, methodical and popular literature are discussed from the standpoint of their significance for spreading Sokil ideas among the Slavs (Czechs, Bulgarians, Croats, Serbs, Poles, Russians, Ukrainians and so on) and other peoples (Americans, Frenchmen, Australians at al).

Key words: Sokil gymnastic movement, “Union of Russian Sokilstvo”, «Sokil» magazine.